

O Žgančevim harmonizacijama međimurskih crkvenih napjeva

Franjo Hrg, Ivanec

Neka nam o stogodišnjici rođenja uvaženog akademika, melografa, etnomuzikologa itd. dr. Vinka Žganca bude dopušten i jedan kritički osvrt na dio njegova opusa. Time nipošto ne želimo umanjiti ili omaložavati njegov golem doprinos hrvatskoj melografiji i hrvatskoj glazbi uopće. Namjera je autora ovoga članka samo upozoriti na neke nedosljednosti u njegovim ranijim radovima i posebno na bogate harmonijske mogućnosti koje nude napjevi međimurskih narodnih pjesama, posebice crkvenih, a Žganec ih nije ili uočio ili iskoristio koliko bi to bio mogao. Pokazat će se to u analizi nekoliko njegovih i primjerima mogućih drukčijih harmonizacija, a kako je zbirka iz koje su pjesme teško dostupna, navest će se dvije harmonizacije, i njegove i autora ovoga rada.

Kad je 1924. godine JAZU u 1. knjizi svojega *Zbornika jugoslovenskih pučkih popijevaka* objavila 1. svezak međimurskih narodnih pjesama koje je sakupio, obradio i popratio opširnim stručnim uvodom Vinko Žganec¹, bio je to značajan događaj u hrvatskoj melografiji. Nakon F. Kuhača to je bio prvi, uspjeti pokušaj da se bogatstvo arhaične međimurske pjesme — kojoj, prema Žgancu, "imamo da zahvalimo, da se slavenska duša međimurskih Hrvata proturala kroz sve klance mađarskog odnarođivanja, i da je ovaj narod sačuvao tako čist slavenski svoj karakter"², — istrigne iz uskih lokalnih okvira u kojima mu je u novim povijesnim uvjetima prijetio zaborav. Žganec je zapisao i popijevke "koje znadu pjevati samo rijetki pojedinci, jer ih je narod kao takav zaboravio i preživio. Takove popijevke sežu u dalju prošlost, pa je stoga *Zbornik* ogledalo i one pučke popijevke u Međimurju, koja je živjela ovdje pred više desetljeća, a ima je stare i po više stoljeća."³

Najavljujući u "Zaključnoj riječi" drugi svezak međimurskih narodnih pjesama, Žganec obećava da će ih oko 70 biti harmonizirano za mješovite zborove. I doista, već slijedeće, 1925. godine, JAZU izdaje *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja*, 2. svezak (crkvene).

Zanimljiva je povijest pučke crkvene popijevke u Međimurju. Ne ulazeći dublje u njezin postanak i razvitak, spomenimo za današnje gledanje paradoks da su je sačuvali dobrim dijelom mađarski *kantori*, koji nijesu ovdje htjeli širiti one hrvatske crkvene popjevke, koje su se u Hrvatskoj širile poslije jozefinske periode, bojeći se, da bi se s pomoću ovih popjevaka ovdje širio 'ilirizam'. Oni su naime novije hrvatske crkvene popijevke držali specijalno hrvatskima, jer su bile sastavljene u štokavskom narječju, a kajkavske međimurske crkvene popijevke po

njihovu mišljenju nijesu bile tako opasne uspješnoj mađarizaciji Međimurja."⁴

U uvodu u prvi svezak *Zbornika* Žganec ističe, s jedne strane, da ove popijevke imaju "najviše srodnosti sa starim hrvatskima, koliko su sačuvane u pisanim spomenicima. Najviše pak ima *samoniklih* u narodnoj predaji, koliko nijesu njihovi uzori... izumrli."⁵ S druge strane, naglašava da je u njima "hrvatski narod participirao u staroj kulturi ostalih sredovječnih zapadnih kulturnih naroda."⁶ One imaju iste glazbene oblike i obilježja kao i svjetovne popijevke, kojima je jedna od bitnih značajki njihov "naturalistički tonalitet". Najviše ih ima u *dorskom* načinu... Pojedine popijevke imaju gotovo sve moguće dorske kadence, kojima svršavaju i pojedini njihovi melodički odsjeci."⁷ Ima ih i u frigijskom i eolskom načinu, a "kod mnogih *unakrštava* se dorski način s *lidijskim* i *hipolidijskim* načinima."⁷

Žganec nigdje ne spominje miksolidijski način premda i njega ima. No, o tome kasnije!

Drugi svezak međimurskih narodnih pjesama sadrži 264 pučke crkvene pjesme, poredane prema crkvenoj godini. Među njima su 63 pjesme harmonizirane, kako kaže Žganec, za mješoviti zbor, ali se neke harmonizacije ne bi mogle izvesti s takvim zborom.

Proanaliziramo li basovu dionicu u samo pet pjesama (br. 11, 12, 15, 19 i 23), vidjet ćemo da je harmonizator vodi i do *E*, *Es*, pa čak i *D*, a osim toga naći ćemo i intervale koji baš i nisu prikladni za pjevanje: silazno veliku decimu *e¹-c*, malu septimu *e-Fis*, nadalje, smanjenu kvintu *c-Fis* i smanjenu kvartu *g-dis*, a uzlazno veliku septimu *Es-d* i uzastopne kvarte *A-d-g*. Slične teškoće imat će bas i u mnogim drugim pjesmama, pa sve to navodi na zaključak da su te harmonizacije u većini pisane zapravo za jedno-glasno pučko pjevanje uz pratnju orgulja, kako se obično i pjeva u seoskim crkvama.

Nas ovdje zanima više nešto drugo: kako je V. Žganec u svojim harmonizacijama poštivao i čuvao značajke "naturalističkih tonaliteta", tj. značajke starih načina. Stoga se i nećemo zadržavati ni na tome koliko su njegove harmonizacije prihvatljive danas, ni na onim pjesmama koje su izrazito durske ili molske, nego ćemo se osvrnuti na nekoliko pjesama koje, po našem mišljenju, imaju odlike starih načina, a Žganec ih je — ne uočivši to ili iz nekih drugih razloga — djelomice ili u potpunosti harmonizirao u duhu

i stilu hrvatske crkvene glazbe prvih desetljeća 20. stoljeća. On je 12-taktnu pjesmu *O Marija, Majka Božja...* (br. 202) shvatio durski i tako je harmonizirao u F-duru.

Primjer 1a

202. O Marija, Majka Božja . . . Dekanovci.

O Ma-ri - ja, Maj-ka Bo-žja, Maj-ka mi - lo - srd - no - sti,
K te - bi kri - či du - ša mo - ja, po - stav - le - na v ža - lo - sti.

Melodija, koja u trećem odsjeku skreće na *es*² (miksoliidska septima), mogla bi se shvatiti i *miksoliidski*. Takvo bi shvaćanje bilo u skladu sa piščevim i skladateljevim postavkama i značajkama međimurske crkvene popijevke. Ako prihvatimo mogućnost koju pruža melodija, pjesma bi se za mješoviti zbor mogla harmonizirati i drukčije.

Primjer 1b

O Ma - ri - ja, Maj - ka, Bo - žja, Maj - ka mi - lo - srd - no - sti,
k te - bi kri - či du - ša mo - ja, posta - vle - na v ža - lo - sti.
Smiluj se zvr - hu me - ne, o Ma - ri - ja, pro - sim te - be.

Pjesma *V Kani Galileji* (br. 130) zanimljiva je i po formalnoj strukturi. Sva je u dvotaktnim, ritmički jednakim frazama, osim u 10, 14. i 16. taktu. Dvije po dvije fraze čine ukupno četiri male muzičke rečenice, od kojih je četvrta doslovno ponavljanje treće, ali s drugim jezičnim tekstom: *abcc*.

Harmonijski je Žganec pjesmu shvatio dvojako: u prvom dijelu *durski* (G-dur), s modulacijom u osmom taktu u *frigijanski* način na *e* (kojom prilikom je ton *f* u *frigijanskoj* kadenci negacija *G-dura*), a u nastavku *načinski*, kao *dorski* način *d*. Sve fraze drugoga dijela završavaju na tonu *d'*.

Primjer 2a

130. V Kani Galileji . . .

Dekanovci.

V Ka-ni Ga-li - le - ji svad - ba je vči - nje - na; o du - ša krš - ćan - ska,
i de - ca lju - blje - na! Ma - ti Je - zu - še - - - va, po - lek tam je
bi - la - po - slu - šaj - te lju - - - di i de - či - ca mi - - la.

Ova se pjesma *sva* može shvatiti *načinski*. U tom slučaju — vodeći računa i o tome da se razbije monotonija ritmički istovjetnih fraza i prečestoga kadenciranja na istom tonu — harmonizacija pjesme za mješoviti zbor ili jednoglasno pjevanje uz orgulje mogla bi izgledati i sasvim drukčije.

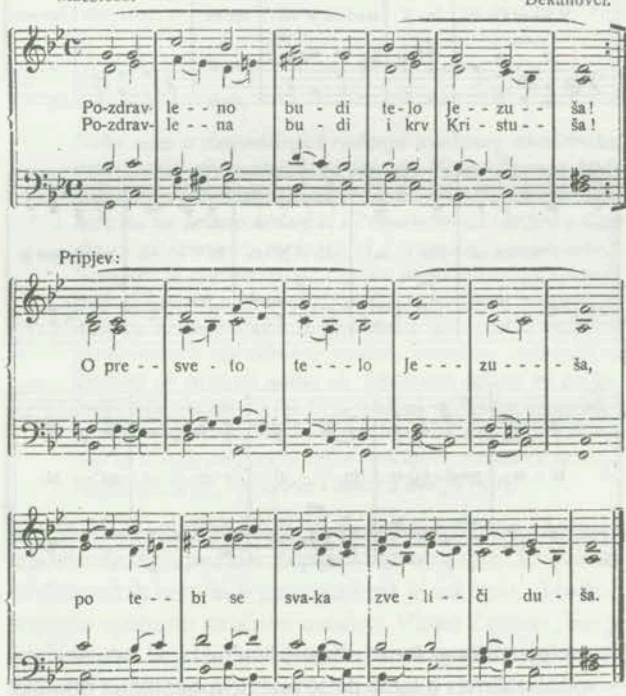
Primjer 2b

Ga - li - le - ji vči - nje - na;
V Ka - ni Ga - li - le - ji svad - ba je vči - nje - na;
Ga - li - le - ji
o du - ša krš - ćan - ska, du - ša, i de - ca lju - blje - na! Ma -
Ma -
po - lek tam je bi - la;
Ma - ti Je - zu - še - la po - lek tam je bi - la;
ti
po - slu - šaj - te, lju - di, i de - či - ca mi - la.

Zadržat ćemo se i na pjesmi *Pozdravleno budi telo Jezuš* (br. 58)

Primjer 3a

58. *Pozdravleno budi telo Jezuš*.
 II.
 Maestoso. Dekanovci.

Po-zdrav-le - no bu - di te - lo Je - zu - ša!
 Po-zdrav-le - na bu - di i krv Kri - stu - ša!
 O pre - sve - to te - - lo Je - - zu - - ša,
 po te - - bi se sva-ka zve - li - - či du - ša.

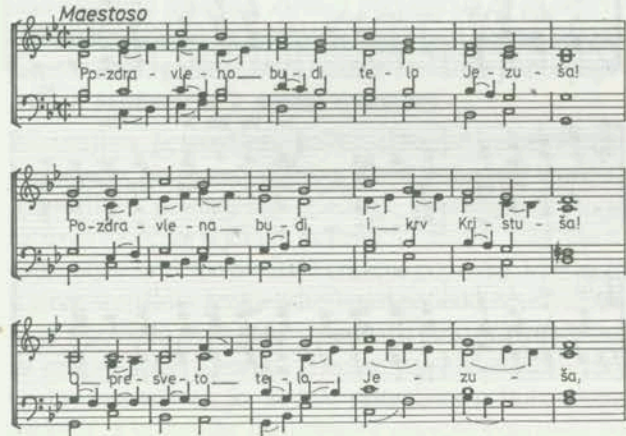
Pripjev:
 O pre - sve - to te - - lo Je - - zu - - ša,
 po te - - bi se sva-ka zve - li - - či du - ša.

Ostavljajući po strani neke nespretnosti u vođenju dionica, posebice basova — iz čega se, kao posljedica, pojavljuju i nekorektni intervalsko-harmonijski odnosi — razmotrit ćemo treći odsjek pjesme (formalna je struktura pjesme aabc), koji je Žganec harmonizirao *durski*, modulirajući u *F-dur*.

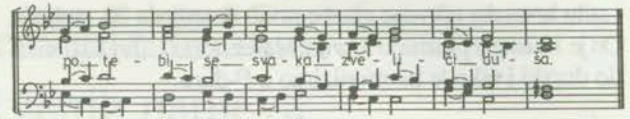
Čini se da takva modulacija nije stilski najispravnija i da je nepotrebna. I taj se odsjek može harmonizirati tako da se očuvaju značajke starih načina, bez modulacije u *F-dur*, a s *miksolidijskom* kadencom. Pritom su moguće i neke druge, manje, harmonijske promjene.

Primjer 3b

Maestoso

Po-zdra - vle - no bu - di te - lo Je - zu - ša!
 Po-zdra - vle - na bu - di i - krv Kri - stu - ša!
 O pre - sve - to - - te - lo Je - - zu - - ša,

po - te - bi se sva - ka i zve - li - - či bu - ša.

Pjesma *Ah, hvale si vredno...* (br. 224) zanimljiva je iz dva razloga. Kao prvo, Žganec je shvaća *molski* te piše predznak *d-mola*, premda se u melodiji nigdje ne javlja ton *b* nego stalno *h*, a i harmonizirao ju je tako što je samo u prvoj polurečenici postavio harmoniju na VI. stupnju. U preostalom dijelu pjesme takve harmonije nema, čak i u svim dionicama *b* razrješuje u *h*. Kadence su mu ove: *durska* na *F*, *figijska* na *e*, *dorska* na *d* i *molska* na *d*.

Primjer 4a

224. *Ah, hvale si vredno...*
 Allegretto. Vratišinci.

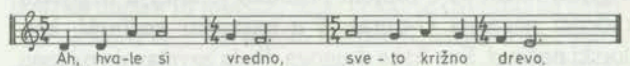
Ah, hva - le si vred - no, sve - to kri - žno dre - vo,
 na kom je ras - pe - to Je - zu - še - vo te - lo.

Druga je zanimljivost te pjesme njezina ritmizacija. Analizirajući tekst, vrlo se lako možemo uvjeriti da je Žgančeva ritmizacija prve glazbene rečenice zapravo neprirodna. U prilog toj tvrdnji evo nekoliko prvih stihova iz ostalih kitica:

*Koje bilo na križ s čavli prikovano...
 Ali neje moglo ovo drugač biti...
 Ah kak Majki bila ovo velika muka...
 Neje bil žalosten žuhki pehar piti...*

Dobru poznavaoocu kajkavštine otprve će biti jasno da je osnovni metar u tim stihovima *trohejski*, kao uostalom i u drugim stihovima svake kitice. Uz pretpostavku da su u notnom zapisu, pa prema tome i u objavljenj Žgančevoj harmonizaciji, trajanja pojedinih jezičnih slogova točna, prva rečenica imala bi *četiri* a ne *šest* taktova, naizmjence s po pet i četiri dobe, dakle bi i mjera bila mješovita.

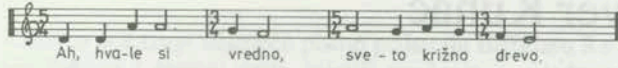
Primjer 4b

Ah, hva - le si vredno, sve - to križno drevo.

Nameće se, međutim, pomisao nije li možda prva rečenica i ritmički zapravo drukčija.

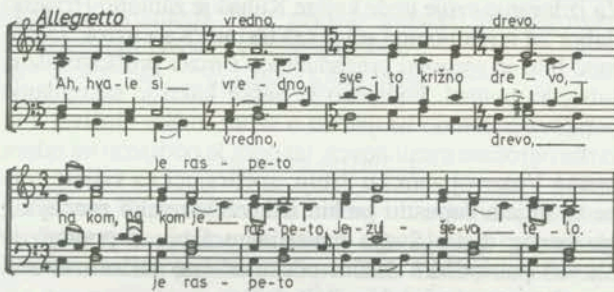
Primjer 4c

Sav je, naime, drugi dio pjesme u ritmu — ne 1:3 nego 1:2 koji je inače više svojstven međimurskoj narodnoj pjesmi. Dapače, u cijelom drugom svesku Žgančeve zbirke ritamski odnos 1:3 pojavljuje se još samo u dvjema pjesmama (“V kani Galileji” i “Hvalimo, dičimo križa...”).

Ne dirajući ipak u Žgančeva slogovna trajanja, prihvaćajući predloženu ritmizaciju pjesme i shvaćajući je načinski, dolazimo do dosljednije, drukčije njezine harmonizacije.

Primjer 4d

Sve izloženo očito ukazuje na bogate, ali u harmonizacijama V. Žganca nedostavno iskorištene, mogućnosti međimurskih crkvenih (narodnih) napjeva. Ukazujući na to — da ponovimo — nipošto nam nije bila namjera odricati vrijednosti njegovu radu, posebice i zato što je njime, uz drugo, zacijelo više tih pjesama sačuvao od zaborava, a jamačno pomogao i seoskim orguljašima pri njihovu izvođenju.

BILJEŠKE

- 1) Dr. Vinko Žganec: Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja, I. Svezak (svjetovne), JAZU, Zagreb, 1924.
- 2) ib., str. 351.
- 3) ib., str. 7.
- 4) ib., str. 20.
- 5) ib., str. 24.
- 6) ib., str. 21.
- 7) ib., str. 13.

FOND “SV. CECILIJE”

Prigodom Teološko-pastoralnog tjedna u Zagrebu u siječnju 1991. g. u Fond “Sv. Cecilije” darovala su prečasnata gospoda:

Gabrić Mijo, Zagreb	500	din
Hren Ivan, Zagreb-Špansko	200	“
O. Klement Galić, Zagreb	100	“
O. Mato Cvjetković, Kiseljak	100	“
O. Franjo Trogrlić, Novi Šeher	100	“
O. Ljubo Čutura, Posuški Gradac	200	“
Posavec Antun, Petrijanec	140	“
Župa Rakitno	200	“
O. Mićo Pinjuh, Mostar	100	“
O. Zoran Senjak, Humac	420	“
Dr. Stjepan Sirovec, Zagreb	500	“
Žufika Ivan, Križevci	1.500	“
O. Dobrislav Begić, Drinovci	500	“
O. Vlado Buntić, Seonica	500	“
O. Vlado Ereš, Njemačka	200	“
O. Marinko Odrlijn, Frankfurt, Njemačka	100	“
Župni ured Jastrebarsko	1.000	“
O. Miljenko Odrlijn, Malinska	200	“
Hrvatska Franjevačka provincija, Zagreb	500	“
Bunić Janko, Divuša	300	“
Kropek Eugen, Vrbno	1.000	“
Močibob Ante, Medulin	300	“
Šestak Ivan, Zelina	300	“
Logožar Leonard, Štrigova	500	“
Španić Dragutin, Zagreb	150	“
Horvat Blaž, Kotoriba	500	“
Hrastić Ignacije, Dekanovec	300	“
Anonimni darovatelji	1.100	“
Markač Pavao, Sv. Đurđ Ludbreški	300	“

Srdačna hvala darovateljima koji su u djelo proveli poruku Biblije.